

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ОЛЕСЯ ГОНЧАРА**

ВЕРЛАНОВ Дмитро Сергійович

УДК 1 (091) (Інтуїція)

**ФЕНОМЕН РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКОЇ ІНТУЇЦІЇ
У ФІЛОСОФІЇ ГРЕЦЬКОЇ ПАТРИСТИКИ (IV – VI ст.)**

Спеціальність 09.00.05 – історія філософії

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Дніпро – 2020

Дисертацією є рукопис.

Дисертація виконана на кафедрі філософії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент
Чернишов Віктор Володимирович,
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»,
доцент кафедри загального мовознавства та іноземних мов.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Шабанова Юлія Олександрівна,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»,
завідувач кафедри філософії і педагогіки;

доктор філософських наук, професор
Гоян Ігор Миколайович,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
професор кафедри соціальної психології.

Захист відбудеться 18 грудня 2020 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 08.051.11 при Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара за адресою: 49027, м. Дніпро, пл. Т.Г. Шевченка, 1, Палац студентів ДНУ, к. 30.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара за адресою: 49050, м. Дніпро, вул. Казакова, 8.

Автореферат розісланий «16» листопада 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.А. Вершина

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. З моменту зародження філософської думки існувало уявлення про особливий устрій та первинні пізнавальні здібності людського ума або інтелекту, що дають, на відміну від логічно влаштованого мислення, істинне знання начал (ἀρχή) суцього, яке, зі свого боку, є основою теоретичного знання. Не принципи побудови теорії, а принципи «побудови» інтелекту, що створює теорію, були в центрі філософської уваги до самого початку Нового часу. За творчим початком у людині, що проявляється в таких здібностях, як безпосереднє осягнення вихідних ідей та істин теоретичного знання, схоплення суті проблеми та її розв'язання, передбачення майбутніх подій, – і все це без допомоги доказів і дискурсивного мислення, – затвердилась у Нові часи назва «інтуїція» – загальноживане й дотепер поняття, що з'явилося в результаті протиставлення внутрішнього ідеалізованого образу предмета та ізольованого від суб'єкта предмета ідеалізації, який можливо побачити тільки «очами розуму». До цієї «події», – «розділення» на суб'єкт і об'єкт, – ми безумовно зустрічаємо розмаїття понять і термінів, що намагаються визначити й описати феномен інтуїтивного пізнання. В античний період такі спроби були обумовлені різним розумінням природи й механізмів функціонування цього явища, а також несхожими мовними традиціями. Епоха християнської патристики не стала винятком. Поняття інтуїції не витісняється з релігійної гносеології отців Церкви їх особливим світоглядом, а навпаки, знаходить в патристиці своє філософсько-теологічне обґрунтування, набуваючи у такий спосіб цілком релігійного значення. В теологічних побудовах отців Церкви поняття «релігійної інтуїції» передає особливий релігійний досвід, який пов'язаний з осягненням онтологічних принципів буття через такі здібності людської душі, як віра, містичне прозріння та мудрість, що є критерієм духовного досвіду.

Дослідження феномену інтуїції у світлі грекомовної патристичної думки IV-VI ст., допоможе реконструювати імпліцитну форму гносеологічних поглядів отців Церкви, а також місце, що займала інтуїція в структурі цих поглядів. Виявлення фундаментальних установок в обґрунтуванні релігійно-філософської інтуїції отців Церкви, зі свого боку, сприятиме цілісному розумінню, як самого феномену інтуїції, так і її місця в процесі становлення філософської думки.

Очевидно, що від вирішення цих питань, далеко не в останню чергу, залежить можливість вірного використання здобутків святоотцівської творчості на сучасному ґрунті, формулювання нових відповідей на запити й виклики сьогодення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано згідно з темою науково-дослідної роботи «Сучасні та істори-

ко-філософські підвалини буття суспільства в контексті антропологічного виміру глобалізму» (державний реєстраційний номер 0119U100402) кафедри філософії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Актуальність теми загострюється майже повною відсутністю **наукової розробки теми**. Упродовж всієї історії філософської думки інтуїція була об'єктом уваги багатьох мислителів і важливою ланкою в їх філософських та наукових побудовах. Проте в науковій історіографії, окрім окремих згадок, ми не знаходимо ґрунтовних досліджень, які б розглядали проблему інтуїції саме в контексті грекомовного патристичного дискурсу IV – VI ст. Тому дослідження феномену інтуїції у світлі східної патристичної думки, де інтуїція отримує релігійне забарвлення, допоможе реконструювати імпліцитну форму гносеологічних поглядів християнських авторів, а також місце, що займала інтуїція в структурі цих поглядів. Безпосереднє звернення до першоджерел – текстів грекомовних отців Церкви – допоможе визначити семантику поняття «релігійна інтуїція», а також термінологічний ряд, що виражав це поняття (головний зміст, сенс і конотації) у контексті грекомовного патристичного дискурсу. Виявлення фундаментальних установок в обґрунтуванні релігійно-філософської інтуїції отцями Церкви, зі свого боку, сприятиме цілісному розумінню, як самого феномену інтуїції, так і її місця в процесі становлення філософської думки.

Джерельною базою даного дисертаційного дослідження є праці таких отців Церкви – представників грекомовної патристики IV-VI ст., як св. Атанасій Олександрійський, св. Василій Великий, св. Григорій Богослов, св. Григорій Ниський, св. Амфілохій Іконійський, св. Ісідор Пелусіот, св. Іоан Золотоустий, св. Кирило Олександрійський, блаженний Теодорит Кирський, св. Єпіфаній Кіпрський, св. Марк Діадох Фотикійський, святі Макарій та Антоній Великі, Леонтій Візантійський, Діонісій Псевдо-Ареопагіт.

Спроба вирішити і обґрунтувати цю проблематику, допоможе сформулювати поняття релігійної інтуїції, що, зі свого боку, збагатить наші уявлення про природу такого гносеологічного явища, як інтуїтивне пізнання.

Мета дослідження. Дане дисертаційне дослідження має на меті виявити фундаментальні установки в обґрунтуванні релігійно-філософської інтуїції, особливості її розуміння та її місце у філософсько-теологічних побудовах отців Церкви – представників грекомовної патристики IV-VI ст. – у контексті історико-філософської перспективи розвитку поняття «інтуїція».

Для досягнення мети дослідження потрібно розв'язати **наступні завдання**:

1. Визначити семантику понять «інтуїція» і «релігійна інтуїція» та термінологічний ряд, що виражав ці поняття (головний зміст, сенс і конотації) у контексті грекомовного патристичного дискурсу IV-VI ст.;

2. Уточнити роль філософії у формуванні грекомовного патристичного синтезу IV-VI ст.;

3. Виділити головні риси та ключові пункти у становленні грекомовного патристичного дискурсу IV-VI ст.;

4. Визначити головні тенденції та підходи до інтерпретації релігійної інтуїції у грекомовних християнських авторів IV-VI ст.;

5. Проаналізувати обґрунтування релігійної інтуїції у грекомовних християнських авторів IV-VI ст.;

6. Проаналізувати можливі релігійно-філософські імплікації релігійної інтуїції у теологічних побудовах представників християнського грекомовного дискурсу IV-VI ст..

Об'єктом дослідження є тексти отців Церкви – представників грекомовної патристики IV-VI ст., їх релігійно-філософський світогляд.

Предметом дослідження є філософсько-релігійна інтуїція в філософії грецької патристики IV-VI ст.

Теоретико-методологічною основою дослідження виступає історико-філософській аналіз джерел, а також історико-філософська герменевтика, що слугують концептуальною основою для більш конкретних методологічних приписів. В основі герменевтичного методу даного дисертаційного дослідження лежать чотири «канони» інтерпретації Еміліо Бетті, два з яких відносяться до об'єкта інтерпретації і два до суб'єкта. Це канон автономії об'єкта, що інтерпретується; канон цілісності, або смислової зв'язності; канон актуальності розуміння; канон герменевтичної смислової відповідності, або адекватності розуміння.

Зазначені позиції використовуються як аналітична схема для дослідження святоотцівських текстів з метою спрямування процесу дослідження, впорядкування його загальної структури, а також обґрунтування та об'єктивування отриманих результатів.

Більш конкретним методологічним інструментом є лінгвістичний аналіз, зокрема два його конкретні методи: історико-описовий, який дозволяє показати процес становлення терміна, та дефініційний метод, при застосуванні якого визначаються значення термінів, а також порівнюються ознаки понять, що фігурують у дефініціях близьких термінів. Останній метод окрім аналізу тексту передбачає також аналіз словникових дефініцій, який мінімізує змістовно-смысловий склад і створює базу для подальшого вивчення концепту.

Процес дослідження також вимагає застосування певних загальнонаукових логічних операцій. Прийоми абстрагування, ідеалізації, моделювання, формалізації, аналізу та синтезу, класифікації та типології застосовуються на всіх етапах дослідження.

У такий спосіб логікою розгортання дослідження стає перехід від загального історико-філософського контексту до більш конкретного, а саме періоду грекомовної патристики з IV по VI ст., в рамках якого досліджується місце і значення феномена інтуїтивного пізнання в його релігійній конотації. За допомогою конструктивного способу, в загальному сенсі цього методологічного підходу, здійснюється безпосереднє конструювання смислових концептів теорії, яка структурується явними зв'язками, коли одні предикати в ході змістовних міркувань як би виникають з інших.

У формуванні позиції автора з досліджуваної теми значну роль відіграли історико-філософські, історико-теологічні й історико-світоглядні розробки Аристотеля, Миколи Кузанського, В. Несмєлова, П. Флоренського, О. Лосєва, С. Булгакова, С. Франка, Е. Бетті, М. Мамардашвілі, М. Полані, В. Фидаса, С. Аверінцева та ін.

Застосування даної методології дозволило отримати результати дослідження, що мають ознаки **наукової новизни** й конкретизуються у наступних положеннях, що виносяться на захист:

Вперше:

– визначене термінологічне поле, в межах якого формуються та набувають системних зв'язків точні та однозначні терміни, що характеризують поняття релігійно-філософської інтуїції. Такими семантичними дефініціями, в контексті грекомовного дискурсу IV – VI ст. виступають терміни «ἡ νοερά αἴσθησις» – «ноєра́ е́стесі / умне чуття», що характеризує головну пізнавальну функцію людського ума – «νοῦς»; «ἐπιβολή» – «епіболé / схоплення/накладання», що виражає механізм функціонування рухомої енергії ума; «διάκρισις» – «діакрісіс / розрізнення/розуміння», як наслідок правильної та повноцінної діяльності споглядальної сили ума, що в святоотцівській традиції набуває значення духовної мудрості.

– визначено, що головні тенденції та підходи до інтерпретації релігійної інтуїції у грекомовних отців Церкви IV-VI ст. зумовлені насамперед християнською онтологією, антропологією та гносеологією, а також власним внутрішнім устроєм і рівнем зовнішньої освіти автора; іншими факторами, що розмежовують погляди на природу пізнання, а тим самим і на інтуїцію, є подвійний підхід до інтерпретації ідеї обоження (θέωσις) людини.

– обґрунтовано, що релігійна інтуїція стає можливою, оскільки в святоотцівському розумінні людина є образом і подобою Бога, а тому сама в собі несе необхідні знання про Бога та Його творіння. Тобто через внутрішнє ведення (інтеріоризація споглядання), в очищеному від пристрастей дзеркалі душі, людині відкривається цілісні розуміння, як Божественних речей, так і духовних перспектив тварного світу.

– визначені складові концептосфери поняття релігійна інтуїція: «ум» – «νοῦς», очищення – «κάθαρσις», дар розрізнення, або духовна мудрість – «διάκρισις».

– сформульоване поняття релігійної інтуїції у контексті грекомовної патристики IV – VI ст., яку можна визначити як надраціональну, ноєматичну та безпосередню споглядальну силу людського ума, або «умне чуття», що своїм первинним, наявним та простим констатуванням, в якому момент дорефлексійної самосвідомості та момент дорефлексійного сприйняття дійсності співпадають, через націленість (інтенцію) свідомості на об'єкті пізнання, раптовими схопленнями формує нову смислову цілісність.

Підтверджено та набуло подальшого розвитку:

– розуміння, що головними аспектами, на яких ґрунтується імплікаційна структура поглядів грекомовних отців Церкви IV-VI ст. на природу інтуїтивного знання, є християнська онтологія, антропологія, гносеологія та сотеріологія.

– уявлення про те, що розмаїття поглядів на інтуїцію, а також термінологічний ряд, що використовувався для пояснення феномену інтуїції, залежали насамперед від зміни типів мислення та мовної географії.

– уявлення про те, що отці та вчителі християнської Церкви IV – VI ст. мали глибоке розуміння повної відмінності між двома величинами: християнською теологією та зовнішньою різноманітністю думки.

– твердження, що найважливішими передумовами, що стимулювали розвиток богословської думки, були соціально-політичні та духовно-практичні фактори. Головними напрямками грекомовного патристичного дискурсу IV – VI ст. були: а) герменевтика Святого Письма; б) формування догматичної системи; в) створення морально-аскетичної літератури. В контексті грекомовного патристичного дискурсу були сформульовані такі фундаментальні положення християнської віри, як тріадологія, христологія та сотеріологія.

Теоретичне значення дослідження полягає у встановленні ролі та місця релігійної інтуїції у житті та творчості отців Церкви – представників грекомовної патристики IV-VI ст., що дає змогу по-новому поглянути на здобутки Отців Церкви, сприяє більш адекватній оцінці їх творчої спадщини у історико-філософській перспективі.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дисертаційного дослідження уможливають більш глибоке розуміння релігійної інтуїції, її зміст та сенс, а також місце, що посідала релігійна інтуїція у філософсько-теологічних системах та побудовах отців та вчителів християнської Церкви – представників грекомовної патристики IV-VI ст.. Філософсько-теологічне обґрунтування релігійно-філософської інтуїції у отців Церкви зазначеного періоду дає змогу залучити їх ідеї до сучасного філософського дискурсу й сформулюва-

ти їх нову інтерпретацію, так би мовити, актуалізувати для безпосереднього застосування у сучасних умовах. Матеріали дисертаційного дослідження також можуть бути використані у підготовці нормативних курсів та спецкурсів з філософії, історії філософії, історії вітчизняної та зарубіжної культури.

Особистий внесок дисертанта. Дисертаційне дослідження має самостійний характер. Висновки і положення наукової новизни одержані автором самостійно.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження пройшли апробацію на таких конференціях: Всеукраїнська наукова конференція: «Історія філософії у вітчизняній духовній культурі». Полтава, 27–28 листопада 2015 р.; Міжнародна наукова конференція: «Метафізичний дискурс у філософії: історія і сучасність». Львів, 10 – 11 лютого 2017 р.; «69-а наукова конференція професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів університету». Полтава, 19 квітня – 16 травня 2017 р.; «Ювілейна 70-а наукова конференція професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів університету». Полтава, 23 квітня – 12 травня 2018 р.; «71-ої наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів університету. Полтава, 22 квітня – 17 травня 2019 р.; «Людина, суспільство, комунікативні технології: VII міжнародна науково-практична конференція». Харків-Лиман, 26 – 27 червня 2019 р.

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження опубліковані у 6 статтях (5 з яких надруковані в індексованих українських виданнях з філософських наук; 1 надрукована в індексованому закордонному виданні з філософських наук). Загальний обсяг публікацій складає 3,1 друкованих аркушів.

Структура роботи. Структура й обсяг дисертаційного дослідження обумовлені його метою й завданнями. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладений на 170 сторінках, доповнених 57 сторінками списку використаних джерел та додатків (загальний обсяг дисертації – 227 сторінок). Список використаних джерел містить 220 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, аналізується ступінь розробленості теми, визначаються об'єкт, предмет, мета й завдання дослідження, подається коротка характеристика теоретичної й методологічної основи дослідження, постулюється наукова новизна роботи, науково-практична й теоретична значимість, положення що виносяться на захист, наводяться дані про публікації та апробацію результатів дослідження.

У першому розділі – «ОГЛЯД ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ З ДОСЛІДЖУВАНОЇ ТЕМИ. МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ» – здійснюється аналіз джерел, що склали основу для написання роботи, обґрунтовується методологія та методика дисертаційного дослідження.

У підрозділі 1.1. – «Огляд джерельної бази та літератури дослідження» – здійснюється огляд літератури та джерельної бази дослідження. Проведений аналіз дає змогу констатувати актуальність й недостатню розробленість обраної теми дослідження.

Окрім окремих згадок, ми не знаходимо ґрунтовних досліджень, які б розглядали проблему інтуїції саме в патристичну добу. Тож звернення до текстів християнських авторів – представників грекомовної патристичної думки IV-VI ст., та реконструкція їх гносеологічних поглядів, допоможе визначити місце інтуїції в структурі цих поглядів, що, зі свого боку, сприятиме виявленню фундаментальних установок в обґрунтуванні релігійної інтуїції, особливості її розуміння та її значення, як у філософсько-теологічних побудовах християнських авторів, так й у контексті історико-філософської перспективи розвитку поняття «інтуїція».

Джерельною базою даного дисертаційного дослідження є праці таких видатних християнських авторів – представників грекомовної патристики IV-VI ст., як св. Атанасій Олександрійський [Migne, тт. 25-28], св. Василій Великий [Migne, тт. 29-32], св. Григорій Богослов [Migne, тт. 35-38], св. Григорій Ниський [Migne, тт. 44-46], св. Амфілохій Іконійський [Migne, т. 31], св. Ісідор Пелусіот [Migne, т. 78], св. Іоан Золотоустий [Migne, тт. 47-64], св. Кирило Олександрійський [Migne, тт. 68-77], блаженний Теодорит Кирський [Migne, тт. 80-84], св. Єпіфаній Кіпрський [Migne, тт. 41-43], св. Марк Діадох Фотикійський [64], святі Макарій [Migne, т. 34] та Антоній Великі [195], Леонтій Візантійський [Migne, тт. 86a-86b], Діонісій Псевдо-Ареопагіт [Migne, тт. 3-4].

Ґрунтовні дослідження патристичної доби IV – VI ст. належать таким дослідникам, богословам та історикам філософії, як С. Пападопулу, В. Фідас, протоієрей Георгій Флоровський, В. М. Лоський, І. В. Попов, протоієрей Іоан Мейендорф, архімандрит Кіпріан Керн, С. Філосо, Д. Цаміс, І. Муцулас, Х. Арабадзіс, П. Христу, В. В. Болотов, А. И. Брилліантов, А. А. Спаський, А. І. Сидоров, К. Морескіні, свящ. Вадим Леонов, свящ. Василій Зеньковський та багато інших.

На тему співвідношення філософії та теології писали такі автори як Ж. Данієлу, Е. Жільсон, Й. Гессен, Ж. Пепін, Е. Хатч, Г.О. Вольфсон, Е. Гоффман, В. Йегер, Е. Иванка, А. Д. Нок, Х. Ранер, К. Тресмонтант, У. Бонанате, М. Сімон, Е. Мейерінг, Г. Пападопулу, С. Аверінцев, С. Пападопулу та ін.

Серед досліджень, які безпосередньо або опосередковано торкаються теми релігійної інтуїції, можна назвати праці таких філософів і богословів, як Ф. О. Голубинський, Ф. Г. Якоби, С. Керкегор, І. В. Киреєвський, Л. М. Лопатін, Є. М. Трубецької, В. С. Соловйов, В. І. Несмелов, священник Павло Флоренський, М. О. Лоський, О. Ф. Лосєв.

Роздуми на тему інтуїтивного пізнання ми знаходимо у античних авторів Піфагора, Платона, Аристотеля, Епікура, Цицерона, Плотіна, Прокла, Ямвліха тощо. В західній патристики про інтуїцію говорять Августин і Боецій; в схоластиці Середньовіччя – Блаженний Дунс Скот, Уільям Оккам, Бернард Клервоський та інші; у філософії раннього Ренесансу – Микола Кузанський.

В раціоналізмі Нового часу інтуїція відображає вищу когнітивну здібність людського розуму і носить інтелектуальний характер (Р. Декарт, Б. Спіноза, Лейбніц, Д. Локк, Д. Юм). Інтуїція можлива не тільки за допомогою розуму, а й чуттєвого споглядання та віри (Г. Гаман та Г. Якобі, І. Кант). Дуалістичну інтерпретацію інтуїції ми знаходимо у Г. Гегеля.

В філософії інтуїтивізму можна виділити дві основні течії: перша – це філософія Анрі Бергсона; друга – пов'язана з російською філософією, а саме з Миколою Лоським. Інтуїтивізм розвивали також російські філософи С. Л. Франк, Є. М. Трубецької, французькі неотомісти Е. Жильсон, Ж. Марітен та ін., Представники німецької феноменологічної школи М. Шелер та Н. Гартман. Інтуїтивізм в етиці виділився у ХХ ст. в самостійну філософську течію і набув особливого поширення в Англії (Девід Росс, Джордж Мур). В марксистській філософії проблемами інтуїції займався відомий радянський філософ В. Ф. Асмус, який досліджував роль інтуїції в сучасній філософії і математиці.

Дослідження феномену інтуїтивного пізнання представлені також в працях таких мислителів, як М. Бунге, Е. Гуссерль, Д. Гільдебранд, С.Л. Катречко, Б. Кроче, Е. Левінас, А. Налчаджян, М. Полані, П. Штрук, К. Юнг та багато інших. Серед сучасних досліджень необхідно відзначити об'ємну працю А. С. Карміна.

У підрозділі 1.2. – «Методологія та методика дослідження» – визначається методологічний інструментарій дослідження.

Застосування різних логічних операцій і методів наукового пізнання допомагає визначити ознаки предмету та забезпечити його наукове тлумачення. Тим більше, якщо об'єкт теоретичного дослідження є обумовленим багатоплановістю й неоднозначністю своїх дефініцій, а також має темпоральну протяжність, що вимагає пунктирно позначити шлях дослідницького пошуку.

Методологічною базою даного дисертаційного дослідження є загальний історико-філософський аналіз джерел, а також історико-філософська герменевтика, що слугують концептуальною основою для більш конкретних методологі-

чних приписів. В основі герменевтичного методу даного дисертаційного дослідження лежать чотири «канони» інтерпретації Еміліо Бетті, два з яких відносяться до об'єкта інтерпретації і два до суб'єкта. Це канон автономії об'єкта, що інтерпретується; канон цілісності, або смислової зв'язності; канон актуальності розуміння; канон герменевтичної смислової відповідності, або адекватності розуміння.

Зазначені позиції використовуються як аналітична схема для дослідження святоотцівських текстів з метою спрямування процесу дослідження, впорядкування його загальної структури, а також обґрунтування та об'єктивування отриманих результатів.

Більш конкретним методологічним приписом є лінгвістичний аналіз, зокрема два його конкретні методи: історико-описовий, який дозволяє показати процес становлення терміна, та дефініційний метод, при застосуванні якого визначаються значення термінів, а також порівнюються ознаки понять, що фігурують у дефініціях близьких термінів. Останній метод окрім аналізу тексту передбачає також аналіз словникових дефініцій, який мінімізує змістовно-смисловий склад і створює базу для подальшого вивчення концепту.

Процес дослідження також вимагає застосування певних загальнонаукових логічних операцій. Прийоми абстрагування, ідеалізації, моделювання, формалізації, аналізу та синтезу, класифікації та типології застосовуються на всіх етапах дослідження.

Таким чином, логікою розгортання дослідження стає перехід від загального історико-філософського контексту до більш конкретного, а саме періоду грекомовної патристики з IV по VI ст., в рамках якого досліджується місце і значення феномена інтуїтивного пізнання в його релігійній конотації. За допомогою конструктивного способу, в загальному сенсі цього методологічного підходу, здійснюється безпосереднє конструювання смислових концептів теорії, яка структурується явними зв'язками, коли одні предикати в ході змістовних міркувань як би виникають з інших.

У формуванні позиції автора з досліджуваної теми значну роль відіграли історико-філософські, історико-теологічні й історико-світоглядні розробки Аристотеля, Миколи Кузанського, В. Несмелова, П. Флоренського, О. Лосєва, С. Булгакова, С. Франка, Е. Бетті, М. Мамардашвілі, М. Полані, В. Фидаса, С. Аверінцева та ін.

У другому розділі – ІСТОРИЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ «РЕЛІГІЙНА ІНТУЇЦІЯ» У КОНТЕКСТІ ГРЕКОМОВНОГО ПАТРИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ IV–VI СТ. ПОНЯТТЯ «ІНТУЇЦІЯ» – вирішується декілька методологічних завдань, необхідних для подальшого визначення та обґрунтування релігійної інтуїції у контексті

грекомовного патристичного дискурсу IV – VI ст. В розділі окреслюється загальне значення інтуїції в історії філософської думки, а також її релігійна конотація, яка залишається малодослідженою й малозрозумілою. До того ж розглядається характер відносин між філософією та теологією в рамках досліджуваного періоду, передумови становлення християнської теології, що сприяли її найвищому розквіту, а також основні напрями за якими рухалась святоотцівська думка.

У підрозділі 2.1. – Становлення та розвиток поняття «інтуїція». Філософсько-лінгвістичний аналіз – визначається семантика понять «інтуїція» і «релігійна інтуїція» та термінологічний ряд, що виражав ці поняття (головний зміст, сенс і конотації) у контексті грекомовного патристичного дискурсу IV-VI ст.. Поводиться історико-філософський огляд побудов інших філософів, починаючи з античних часів і закінчуючи сьогоденням, з метою виявлення ступеня спорідненості їх ідей з ідеями представників грекомовної патристики.

Від античності й до середньовіччя ми не знаходимо теоретично обґрунтованої інтуїтивістської концепції, але це не значить, що в античних та християнських текстах не існує згадок про інтуїтивне пізнання. Просто погляди на інтуїцію були інакшими. Змінилась формація цього питання через перенесення, в Нові часи, центру уваги з філософсько-теологічної антропології, а саме з вчення про устрій і природу людини, на фізичні теорії, що досліджують природні явища і намагаються відтворити об'єктивну картину світу, яку можна інтелектуально осмислити.

З'ясовано, що термінологічний ряд, що використовувався в античності й у християнській теології для пояснення інтуїції, залежав, як від мовної географії, так і від світогляду мислителів. Щоб пояснити феномен безпосереднього знання вживались різні терміни, які, як ми бачимо, не були етимологічними відповідниками терміну «інтуїція». Серед термінів, що пояснювали безпосереднє знання або були близькими за значенням до цього поняття, слід виділити наступні: латинські – «de divinatione», «divino instinctus», «instinctu divino afflatus», «praesentio», «prudentiam», «sagacitas», «intuitus»; грецькі – «μαντεία», «προγινώσκω», «πρόληψις», «ἀρχίνοια», «πνεύμα αἰσθήσεως», «ἐπιβολή», «ἢ νοερά αἴσθησις», «διάκρισις».

Щодо християнських авторів, то вони для пояснення інтуїтивного пізнання використовують терміни «ἐπιβολή», «διάκρισις», «ἢ νοερά αἴσθησις», «intuitus». Зокрема коли мова йде про дії людського ума. Якщо ж це стосується Божественних дій відносно людини, то отці Церкви використовують інші терміни, такі як «ἔλλαμψις» – «осяяння», «φωτισμός» – «освітлення» чи «καταυγάζω» – «опромінювати, висвітлювати».

У підрозділі 2.1. – «Патристичний синтез»: філософія і теологія у контексті грекомовної патристики IV–VI ст.» – спираючись на першоджерела – тексти християнських богословів, аналізується їх творча спадщина, з метою з'ясування характеру відносин між філософією та теологією у контексті грекомовної патристики IV–VI ст..

Дослідження філософсько-теологічних побудов отців і вчителів Церкви IV – VI ст. показало, що отці мали глибоке розуміння повної відмінності між двома величинами: християнством і зовнішньою різноманітністю думки. Істина для християнського богослова вже дана в Об'явленні, тим самим знімалось багато питань, що хвилювали уми античних мислителів. Тож отці звертаються до філософії не з цілю віднайти істину, яка їм була вже відкрита, а для осмислення віри, як особисто для себе, так і для її обґрунтування в полемічних й апологетичних цілях, а також в процесі формування догматів Церкви.

Саме поняття «філософія» – що означає «любов до мудрості», було запозичене Отцями Церкви і стало визначенням християнського життя, суть якого Отці вбачали в любові до істинної Премудрості.

У підрозділі 2.2. – «Золотий вік святоотцівської писемності»: грекомовний патристичний дискурс IV–VI ст.» – аналізується період відомий як «Золотий вік святоотцівської писемності», з метою визначення головних напрямів за якими відбувався грекомовний патристичний дискурс IV–VI ст..

В процесі дослідження з'ясовано, що найважливішими передумовами, які стимулювали розвиток богословської думки, були соціально-політичні та духовно-практичні фактори. Головні напрямки грекомовного патристичного дискурсу IV – VI ст. – це тлумачення Священних текстів, формування догматичної системи та створення морально-аскетичної літератури. В своїй літературній спадщині Отці формулюють такі фундаментальні положення християнської віри, як тріадологія, христологія та сотеріологія.

У третьому розділі – «ФЕНОМЕН РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКОЇ ІНТУЇЦІЇ У КОНТЕКСТІ ГРЕКОМОВНОГО ПАТРИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ IV–VI СТ.» – дослідження переходить від загального історико-філософському огляду до більш конкретного методу – історико-філософської герменевтики. Методологічні інструменти герменевтичного аналізу дозволяють визначити істотні та загальні ознаки релігійної інтуїції, основні напрями її інтерпретації, а також стають підґрунтям для визначення імпліцитної структури святоотцівських поглядів на проблему інтуїтивного пізнання, що зі свого боку сприяє обґрунтуванню релігійної інтуїції у світлі філософської рефлексії.

У підрозділі 3.1. – «Головні тенденції та підходи до інтерпретації релігійної інтуїції у грекомовних християнських авторів IV-VI ст.» – визна-

чаються головні тенденції та підходи до інтерпретації релігійної інтуїції у грекомовних християнських авторів IV-VI ст.

В результаті дослідження було визначено, що головні тенденції та підходи до інтерпретації релігійної інтуїції у грекомовних християнських авторів IV-VI ст. зумовлені насамперед християнською онтологією, антропологією та гносеологією, а також власним внутрішнім устроєм і рівнем зовнішньої освіти автора. Іншими факторами, що розмежовують погляди на природу пізнання, а тим самим і на інтуїцію, є подвійний підхід до інтерпретації ідеї обоження (θέωσις) людини.

У підрозділі 3.2. – «Обґрунтування релігійної інтуїції у грекомовних християнських авторів IV-VI ст.» – обґрунтовується релігійна інтуїція у грекомовних християнських авторів IV-VI ст..

За допомогою аналізу та синтезу гносеологічних поглядів отців християнської Церкви IV-VI ст., була змодельована цілісна структура їх онтологічно-гносеологічних поглядів, що, зі свого боку, дало змогу виявити імплікації релігійної інтуїції у теологічних побудовах християнських авторів патристичної доби.

В результаті було з'ясовано, що Богопізнання, як воно розуміється християнськими авторами – представниками грекомовної патристики IV – VI ст., є «релігійною інтуїцією», характерними рисами якої є первинність та безпосередність сприйняття, як трансцендентної, так і матеріальної реальності. Інтуїтивне пізнання стає можливим, оскільки людина є Образом і Подобою Бога, а тому сама в собі несе необхідні знання про Бога та Його творіння. Тобто через внутрішнє ведення (інтеріоризація споглядання), в очищеному від пристрастей дзеркалі душі, людині відкривається цілісні розуміння, як Божественних речей, так і духовних перспектив тварного світу.

Головними аспектами на яких ґрунтується імплікаційна структура поглядів грекомовних християнських авторів IV-VI ст. на природу інтуїтивного знання є християнська онтологія, антропологія, гносеологія та сотеріологія.

Особливими моментами важливими для розуміння релігійної інтуїції у контексті святоотцівської писемності IV-VI ст. є:

– По-перше, відправною точкою релігійного пізнання є віра – живе пізнання, що охоплює сутність людини в усій її цілісності, з усіма її пізнавальними здібностями. Віра є інтуїтивним прагненням та вольовим спрямуванням до Бога, які переростають у співпрацю Бога і людини, або синергію (συνέργεια), в процесі якої людина примножує знання про Бога. Іншими словами, віра є екзистенційним та гносеологічним процесом, під час якого людина зростає в Богопізнанні.

– По-друге, вчення про «ум» – «νοῦς» як розумну частину людської душі, властивістю якої є «умне чуття» – «αἴσθησις νοερά», що є споглядальною силою людини та вищою формою пізнання. Під умом розуміється не логічна функцію розсудку з його індуктивною послідовністю думки, але більш важлива здатність охоплювати релігійну істину через пряму інтуїцію, тобто через безпосереднє споглядання. Це не значить, що логічне мислення втрачає свої права, адже людина, з точки зору християнської теології, існує тільки в своїй цілісності: коли всі складові частини людської сутності виконують свою функцію й взаємодіють одна з одною. А тому розсудок знаходить в умі своє смислове обґрунтування.

– По-третє, головною гносеологічною передумовою відкриття істини є чистота життя (κάθαρσις). Думка отців була єдина в тому, що для істинного пізнання необхідна підготовка, тобто очищення від гріхів та вдосконалення у чеснотах, щоб просвітлений ум став спроможний пізнавати Бога та його творіння.

– По-четверте, важливим сотереологічним та гносеологічним моментом є дар розрізнення природи речей, який святі отці назвали «διάκρισις». Він має релігійно-інтуїтивний характер та є споглядальною функцією, що допомагає людині у самопізнанні, розрізненні добра і зла, а також правильному розумінні Божої волі. Володіючи цим даром, християнин здатен вірно оцінити власні сили та визначити й обрати необхідні засоби на шляху до спасіння.

– По-п'яте, важливою ланкою розуміння релігійної інтуїції є святоотцівське вчення про непізнаванність Божого Єства, що стало вихідним пунктом апофатичного богослов'я отців Церкви та його важливим гносеологічним аспектом.

У підрозділі 3.3. – «Релігійно-філософські імплікації релігійної інтуїції у теологічних побудовах представників християнського грекомовного дискурсу IV-VI ст.» – аналізується можливі релігійно-філософські імплікації релігійної інтуїції у теологічних побудовах представників християнського грекомовного дискурсу IV-VI ст..

Виходячи з імплікаційної структури поглядів представників грекомовної патристики IV – VI ст., релігійну інтуїцію можна визначити як надраціональну, ноєматичну та безпосередню споглядальну силу людського ума, або «умне чуття», що своїм первинним, наявним та простим констатуванням, в якому момент дорефлексійної самосвідомості та момент дорефлексійного сприйняття дійсності співпадають, через націленість (інтенцію) свідомості на об'єкт пізнання, формує нову смислову цілісність. Оскільки інтуїція є саме споглядальною здібністю людини, то тривалість її схоплень та змістовні її рівні (раптове розуміння-прозріння чи тривале тонке умне чуття смислового наповнення), залежать від форми та змісту об'єкта споглядання.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи науково-теоретичні результати проведеного дослідження сформулюємо **загальні висновки**:

1. Проведений історіографічний аналіз дає змогу констатувати актуальність та недостатню розробленість обраної теми дослідження.

2. Методологічною базою даного дисертаційного дослідження є загальний історико-філософській аналіз джерел, а також історико-філософська герменевтика, що слугують концептуальною основою для більш конкретних методологічних приписів. Окрім цього використовуються лінгвістичний аналіз тексту, зокрема два його конкретні методи: історико-описовий, який дозволяє показати процес становлення терміна, та дефініційний метод, при застосуванні якого визначаються значення термінів, а також порівнюються ознаки понять, що фігурують у дефініціях близьких термінів.

3. Розмаїття поглядів на інтуїцію в загальному історико-філософському контексті, а також термінологічний ряд, що використовувався для пояснення феномену інтуїції, залежали насамперед від зміни типів мислення та мовної географії.

Від античності й до Нових часів ми не знаходимо концептуального обґрунтування інтуїції (як і поняття «релігійна інтуїція»), але із загального історико-філософського контексту можна виділити головні її ознаки – це природність, не-дискурсивність, надлогічність, безпосередність, ноематичність (предметність, тобто опосередкованість чуттєво-матеріальним смислами), цілісність, або загальність, сприйняття, а також раптовість інтуїції.

Вперше було з'ясовано, що в грецькій патристиці IV–VI ст. для пояснення інтуїтивного пізнання використовувались терміни «ἐπιβολή» – «схоплення/накладання», «διάκρισις» – «розрізнення/розуміння», а також «ἡ νοερά αἴσθησις» – «умне чуття». Паралельно з східною традицією, у цей же період, західні отці для позначення інтуїтивного пізнання починають використовувати термін «intuitus» – «інтуїція» (Августин, Боецій).

4. Отці та вчителі християнської Церкви IV–VI ст. мали глибоке розуміння повної відмінності між двома величинами: християнством і зовнішньою різноманітністю думки. Отже питання щодо взаємозв'язку між філософією та теологією повинне концентруватись не на факті еллінізації християнського богослов'я, а скоріше на способі та мірі, відповідно до яких вона себе проявила.

5. Найважливішими передумовами, що стимулювали розвиток богословської думки, були соціально-політичні та духовно-практичні фактори. Головними напрямками грекомовного патристичного дискурсу IV–VI ст. є екзегеза Святого Письма, формування догматичної системи та створення морально-аскетичної літератури. В своїй літературній спадщині Отці сформулювали такі

фундаментальні положення християнської віри, як тріадологія, христорологія та сотеріологія.

6. Головні тенденції та підходи до інтерпретації релігійної інтуїції у грекомовних християнських авторів IV–VI ст. зумовлені насамперед християнською онтологією, антропологією та гносеологією, а також власним внутрішнім устроєм і рівнем зовнішньої освіти автора. Іншими факторами, що розмежовують погляди на природу пізнання, а тим самим і на інтуїцію, є подвійний підхід до інтерпретації ідеї обоження (θεώσις) людини, а також гносеологічний аспект граничних можливостей Богопізнання.

7. Головними аспектами на яких ґрунтується імплікаційна структура поглядів грекомовних християнських авторів IV–VI ст. на природу інтуїтивного знання є християнська онтологія, антропологія, гносеологія та сотеріологія.

Особливими моментами важливими для розуміння релігійної інтуїції у контексті святоотцівської писемності IV–VI ст. є:

– По-перше, віра – живе пізнання, що охоплює сутність людини в усій її цілісності, з усіма її пізнавальними здібностями. Віра є інтуїтивним прагненням та вольовим спрямуванням до Бога, які переростають у співпрацю Бога і людини, або синергію, в процесі якої людина примножує знання про Бога. Іншими словами, віра є екзистенційним та гносеологічним процесом, під час якого людина зростає в Богопізнанні.

– По-друге, вчення про «ум» – «νοῦς» як розумну частину людської душі, властивістю якої є «умне чуття» – «αἴσθησις νοέρα», що є споглядальною силою людини та вищою формою пізнання. Під умом розуміється не логічна функцію розсудку з його індуктивною послідовністю думки, але більш важлива здатність охоплювати релігійну істину через пряму інтуїцію, тобто через безпосереднє споглядання. Це не значить, що логічне мислення втрачає свої права, адже людина, з точки зору християнської теології, існує тільки в своїй цілісності: коли всі складові частини людської сутності виконують свою функцію й взаємодіють одна з одною. А тому розсудок знаходить в умі своє смислове обґрунтування.

– По-третє, чистота життя (κάθαρσις) як головна гносеологічна передумова відкриття істини. Думка отців була єдина в тому, що для істинного пізнання необхідна підготовка, тобто очищення від гріхів та вдосконалення у чеснотах, щоб просвітлений ум став спроможний пізнавати Бога та його творіння.

– По-четверте, вчення про духовну мудрість, яку святі отці називають «діакрісіс» – «διὰκρίσις» – даром розрізнення природи речей. Цей дар має релігійно-інтуїтивний характер і є споглядальною функцією, що допомагає людині у самопізнанні, розрізненні добра і зла, а також правильному розумінні Божої

волі. Володіючи цим даром, християнин здатен вірно оцінити власні сили та визначити й обрати необхідні засоби на шляху до спасіння.

– По-п’яте, святоотцівське вчення про непізнаванність Божого Єства, що стало вихідним пунктом апофатичного богослов’я отців Церкви та гносеологічним аспектом граничних можливостей у Богопізнанні. Цей пункт є важливою ланкою розуміння релігійної інтуїції в грецькій патристиці IV–VI ст.

8. Виходячи з імплікаційної структури поглядів представників грекомовної патристики IV–VI ст., релігійну інтуїцію можна визначити як надраціональну, ноєматичну та безпосередню споглядальну силу людського ума, або «умне чуття», що своїм первинним, наявним та простим констатуванням, в якому момент дорефлексійної самосвідомості та момент дорефлексійного сприйняття дійсності співпадають, через націленість (інтенцію) свідомості на об’єкті пізнання, формує нову смислову цілісність. Оскільки інтуїція є саме споглядальною здібністю людини, то тривалість її схоплень та змістовні її рівні (раптове розуміння-прозріння чи тривале тонке умне чуття смислового наповнення), залежать від форми та змісту об’єкта споглядання.

НАУКОВІ ПРАЦІ, В ЯКИХ ОПУБЛІКОВАНІ ОСНОВНІ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ

**Публікації у фахових наукових періодичних виданнях за напрямом,
за яким підготовлено дисертацію, що індексуються у наукометричних ба-
зах Google Scholar, Index Copernicus International**

1. Верланов Д. С. Патристичний синтез: філософія і теологія в контексті грекомовної патристики IV – VI ст. / Д.С. Верланов // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія: Філософія. Вип. 799. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2018. – С.75-82. (0,6 др.а.).

2. Верланов Д. С. Ареопагітичний корпус як джерело філософії Ніколи Кузанського / Д.С. Верланов // Гілея (науковий вісник). – 2019. – Вип. 146. – С.21-25. (0,6 др.а.).

3. Верланов Д. С. Феномен інтуїції в історії античної думки / Д.С. Верланов // Гілея (науковий вісник). – 2019. – Вип. 148. – С.41-46. (0,5 др.а.).

4. Верланов, Д. С. «Золотий вік святоотцівської писемності»: грекомовний патристичний дискурс IV–VI ст. / Д.С. Верланов // Грані (науково-теоретичний альманах). – 2019. – 22(6). – С.22-30. (0,8 др.а.).

5. Верланов Д. С. Інтуїтивна природа віри / Д.С. Верланов // Гілея (науковий вісник). – 2020. – Вип. 152 (№ 1). – С.99-103. (0,6 др.а.).

Публікації у наукових періодичних виданнях інших держав за напрямом, за яким підготовлено дисертацію

1. Verlanov Dmytro. Επιστημολογία του Michael Polanyi και η σχέση της με τη φιλοσοφική ανθρωπολογία του Αριστοτέλη / D. Verlanov // Богословье (Часопис Православног богословског факултета Универзитета у Београду). – Т. 78/2 (2019). – С.180-190. (0,5 др.а.).

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Философия С. Н. Булгакова в российской, украинской и греческой историографии: матеріали Всеукраїнської наукової конференції [«Історія філософії у вітчизняній духовній культурі»], (Полтава, 27–28 листопада 2015 р.) / – Полтава: ООО «АСМІ», 2016. – Вип. 12. – С. 191-196. (0,3 др.а.).

2. Бенедикт Спіноза про три можливі різновиди метафізики: тези Міжнародної наукової конференції [«Метафізичний дискурс у філософії: історія і сучасність»], (Львів, 10 – 11 лютого 2017 р.) – Львів: Видавництво «Ліга-Прес», 2017. – С.102-105. (0,1 др.а.).

3. Гносеологічні предикати в філософії Миколи Кузанського: тези 69-а наукової конференція професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів університету. Том 3. (Полтава, 19 квітня – 19 травня 2017 р.) – Полтава: ПолтНТУ, 2017. – С.256-258. (0,1 др.а.).

4. Поняття дискурсивної і інтуїтивної ясності в філософії Іммануїла Канта: тези 70-ої наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів університету. Том 3. (Полтава, 23 квітня – 12 травня 2018 р.) – Полтава: ПолтНТУ, 2018. – С.311-312. (0,1 др.а.).

5. Роль інтуїції в епістемології Майкла Полані: тези 71-ої наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів університету. Том 2. (Полтава, 22 квітня – 17 травня 2019 р.) – Полтава: ПолтНТУ, 2019. – С.358-359. (0,1 др.а.).

6. Протиставлення понять особи й індивіда в філософії Христоса Яннара: тези VII міжнародної науково-практичної конференції [«Людина, суспільство, комунікативні технології»], (Харків-Лиман, 26 – 27 червня 2019 р.) – Харків-Лиман, 2019. – С.163-164. (0,1 др.а.).

АНОТАЦІЯ

Верланов Д. С. Феномен релігійно-філософської інтуїції у філософії грецької патристики (IV – VI ст.). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії. – Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. – Дніпро, 2020.

Дисертація присвячена історико-філософському дослідженню феномену релігійно-філософської інтуїції у контексті грекомовного патристичного дискурсу IV – VI ст. Релігійно-філософський підхід дозволяє по-новому поглянути на поняття інтуїції, а історико-філософська методологія уможлиблює цілісне осмислення й обґрунтування цього феномену в історико-філософському контексті. «Золотий вік святоотцівської писемності» – це поворотний момент у становленні європейської релігійно-філософської думки, що завершує тисячолітню історію еллінізму, та з якого постає новий ментальний простір усієї подальшої європейської культури. У цій історичній і філософській спадкоємності одна думка ніби виходить з іншої. Дослідження процесів, що обумовлюють ідейну спадкоємність дає змогу, за допомогою історико-філософського аналізу та допоміжних методів, простежити внутрішній зв'язок між мисленнєвими парадигмами. Зі свого боку це допомагає визначити загальні ознаки досліджуваного предмета, а отже розв'язує проблему його ідентифікації та формулювання в контексті означеного періоду. Історико-філософський аналіз першоджерел виявляє фундаментальні установки в обґрунтуванні релігійної інтуїції, особливості її розуміння та її місце у філософсько-теологічних побудовах отців Церкви.

Ключові слова: патристика, отці Церкви, інтуїція, ум, споглядання, проникливість, катарсис, фронеzis, розсудливість/діакрісис, ноєма, антропологія, синергія.

АННОТАЦІЯ

Верланов Д. С. Феномен религиозно-философской интуиции в философии греческой патристики (IV - VI вв.). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.05 – история философии. – Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара. – Днепр, 2020.

Диссертация посвящена историко-философскому исследованию феномена религиозно-философской интуиции в контексте грекоязычного патристического дискурса IV – VI вв. Религиозно-философский подход позволяет под новым углом взглянуть на проблему интуитивного познания, а историко-философская методология способствует целостному осмыслению и обоснованию этого феномена в историко-философском контексте. «Золотой век святоотеческой письменности» – это переломный момент в становлении европейской религиозно-философской мысли, что завершает тысячелетнюю историю элли-

низма, и из которого возникает новое ментальное пространство всей дальнейшей европейской культуры. В этой исторической и философской преемственности одна мысль как бы выходит из другой. Исследование процессов, обуславливающих идейную преемственность, позволяет, с помощью историко-философского анализа и вспомогательных методов, проследить внутреннюю связь между парадигмами мышления, что, со своей стороны, способствует определению общих признаков исследуемого предмета, а значит решает проблему его идентификации и формулировки в контексте обозначенного периода. Историко-философский анализ первоисточников обнаруживает фундаментальные установки в обосновании религиозной интуиции, особенности ее понимание и ее место в философско-теологических построениях отцов Церкви.

Ключевые слова: патристика, отцы Церкви, интуиция, ум, созерцание, пронизательность, катарсис, фроне́зис, благоразумие / ди́акрисис, но́ема, антропология, синергия.

ABSTRACT

Verlanov D. S. Phenomenon of Religio-Philosophical Intuition in Philosophy of Greek Patristic (4th-6th centuries). – Typescript rights reserved.

Thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Candidate of Philosophical Sciences (PhD in philosophy), specialisation 09.00.05 – History of Philosophy. Dnipro National Oles Honchar University. Dnipro, 2020.

Thesis focuses on phenomenon of intuition within the framework of Greek-speaking patristic discourse of the fourth – sixth centuries. Religio-philosophical approach casts new lights upon the concept of intuition, and historico-philosophical methodology allows an integral understanding and justification of this phenomenon within the context of the history of philosophy. “The Golden Age of Patristic Writings” is a significant turning-point in the history of European religious and philosophical thought that closes more than a millennial period of Hellenic history, and at the same while opens a new mental space of the further European culture. In this historical and philosophical heredity new thoughts take their beginning from the old. A study of the processes that condition this heredity of thought, which becomes possible due to the historico-philosophical analysis and other methods, allows tracing the internal connections between the thought paradigms. In its own turn it helps defining the general features of the subject-matter, and solving the problem of its identification and statement within the framework of the examined period. Historico-philosophical analysis of the primary sources allows discovering of the fundamental principles of religious intuition, its understanding by Church Fathers as well as its place in their writings.

The study clarifies the historical and theoretical background and immediate premises of the notion of religio-philosophical intuition within the framework of the Greek-speaking patristics of the 4th-6th centuries. In particular it focuses on: a) characteristics of relationships between philosophy and theology; b) the main trends in Greek-speaking patristic discourse; c) socio-political and spirituo-practical factors that stimulated the development of theological thought, and played the key-role in becoming of the fundamental statements of Christian doctrine, such as the Trinitarian doctrine, Christology, and soteriology (the doctrine of salvation).

Thus, the enfolding logic of the present study is a transition from the general historico-philosophical context to a more detailed one: the period of Greek-speaking Patristics 4th – 6th centuries, within the framework of which the place and significance of the phenomenon of intuition in the history of philosophy is treated as much as its religious connotations. Using the constructive method, in a general sense of this term, it is carried out an immediate constructing of the notions of the theory, which is structured by interconnections, when in course of content reflection activities one predicates come from the others. On its part it helps modelling a consistent structure of ontologico-gnoseological and soteriological visions of Church Fathers of the 4th – 6th centuries, tracing and defining general and essential features of the notion of religio-philosophical intuition within the framework of this historico-philosophical period.

It is also the same as in order to identify the subject-matter of the study, as for correct understanding, using the text linguistic analysis, it is defined the linguistic and conceptual components of the term “intuition”. In order to understand the term “intuition” it is carried out an analysis of its semantic structure and, as in the case of the notion, defining the essential features of the term. The linguistic analysis comprises two particular methods: the historico-descriptive that allows demonstrating the process of becoming of the term “intuition”, and the definitional method that allows defining the meaning of the term “intuition”. The coincident features that appear in both cases are also diligently compared. The last method presupposes, alongside the text analysis, the analysis of dictionary definitions that minimises the field and provides the base for the future examination of the concept.

One of the main conditions of the present study is its relevance that becomes yet more acute due to the fact that the topic has remained nearly unexamined. Although over centuries many thinkers and scholars have been focusing on the topic of intuition which has come to be a significant link in the chains of their thoughts. Nonetheless, except for a few mentions, there can hardly be found any fundamental studies in the academic historiography that have been treating the problem of intuition within the framework of Greek-speaking patristic discourse 4th – 6th centuries. In addition to the fact of its relevance, as it is treating the religio-philosophical intui-

tion in the history of philosophical thought, the present study is a new synthesis that allows considering, justifying, and integrating of the very idea into the space of commonsense understanding.

The examination of the phenomenon of intuition within the framework of Greek-speaking patristic thought of 4th – 6th centuries can help reconstructing the implicit form of epistemological views of Christian authors, as well as the place possessed by intuition in the structure of these views. Distinguishing the fundamental sets, in explaining and justifying the religion intuition, in its own turn, can help to attain a more complex but complete understanding as the phenomenon of intuition itself, so its particular place in the history of philosophical thought.

It is clear that the correct reception of the priceless heritage of Fathers of the Church today not the least depends upon solving these issues that can enable new responses to enquiries and challenges of the contemporary world.

Key words: anthropology, catharsis, Church Fathers, contemplation, diacrisis, insight, intuition, mind, noema, Patristics, phronesis, sagacity, synergy, understanding.

Підписано до друку 11 листопада 2020р.
Формат 60x90¹/₁₆. Папір офсетний. Друк різнографічний.
Кількість умовних друкованих аркушів 0,9
Тираж 100 екз. Замовлення №9497.
Суб'єкт видавничої діяльності занесено до державного реєстру №620049 13.10.2008,
ПРІНТЦЕНТР, м.Київ, вул. Політехнічна, 16